

Kvalitativní výzkum

■ Předběžné poznámky:

Kvalitativní výzkum není tak bezpečný jako kvantitativní – při jeho „nepolovičatém“ provozování se dozvídáme věci, které mnohdy ani „nechceme“ vědět. Tuto kvalitu kvantitativního výzkumu si dnes osaháme, tak se prosím připravte na to, že budete riskovat, dozvíte se něco, co jste vlastně ani nechtěli a celkově nebudeme bezpeční. Čím víc se do kvalitativního výzkumu dává, tím víc se dostává. ... ☺

Kvalitativní výzkum

- Historie kvalitativního výzkumu:
  - Nejprve několik jmen jako uvedení:
  - **F. E. D. Schleiermacher** (teolog a výklad bible) - poprvé termíny hermeneutika, rozumění jako cosi odlišného od popisu a verifikovatelné hypotézy (*iracionální víra letničních x rozumění x snaha vykládat bibli na základě výčtu slov Bůh či na základě Galileovy metody*)
  - **Wilhelm Dilthey** (psycholog, filosof) – vědecké vysvětlení je vždycky omezené na určité, izolované vztahy a fenomény, nedokáže proto poznávat nic celistvého a živého. Fyzikální vidění je antipsychologie

Kvalitativní výzkum

- Historie kvalitativního výzkumu:
- **Wilhelm Dilthey** – kromě vědeckého (myslel tím pozitivistického) vysvětlení (Erklaren), existuje i přístup rozumění (Verstehen), který se snaží nikoliv mechanisticky, okleštěně popsat, ale pochopit, rozumět. Rozumění obsahuje vždy také iracionální složku – snahu pocítit, prožít, co prožívá, pocítuje poznávané. Bez této dimenze je naše poznání vždy neúplné.

Kvalitativní výzkum

- Historie kvalitativního výzkumu:
- **Wilhelm Dilthey** – rozumění je „účelový proces postihování významů“. Nižší typ rozumění je vlastní téměř všem lidem – je to schopnost empatie. Vyšší typ rozumění je vlastní těm, kteří dokáží objevovat shodné struktury psychických procesů a na základě rozumění vytvářet hypotézy, které podléhají ověření v další fázi rozumění, ale také ověření pomocí pozitivistických metod. – Kvalitativní výzkum.

Kvalitativní výzkum

- Historie kvalitativního výzkumu:
- **Hans – Georg Gadamer** – metody duchovních (společenských) věd nejsou „zředěné“ a „zašpiněné“ matematické nástroje přírodních věd, ale specifické nástroje poznání, které nalezneme i v hloubkách věd přírodních. Nově definované „rozumění“. Pokud chceme pochopit text (nebo člověka) musíme ho pochopit jako odpověď na určitou otázku. Tuto otázku ovšem zjišťujeme až v procesu rozumění. Většinou není poznatelná pouze na základě předsudku. Cílem hermeneutiky je neanalyzovat četnost slov, neměřit výšku člověka, ale jít za sféru řečeného

Kvalitativní výzkum

- Historie kvalitativního výzkumu:
- Hans – Georg Gadamer – jít za sféru řečeného, přiznaného, bezprostředně přístupného.
- Nutným nástrojem hermeneutického výzkumu je „předsudek“ (Vorurteil). Předsudek je východiskem každé poznávací aktivity a vědecké ještě o něco více. Předsudek není nic negativního, rozumění (ani poznání) bez předsudku neexistuje.

Kvalitativní výzkum

- Historie kvalitativního výzkumu:
- **Hans – Georg Gadamer** – pochopení předsudků (summa předsudků) vytváří předporozumění, které se v rámci hermeneutického kruhu obohacuje (nikoliv ruší) a vzniká nový typus předsudku s nižší mírou „omezenosti“. Hermeneutický kruh – mám-li dosáhnout rozumění, musím mít předsudek, který se procesem rozumění mění a opět mění rozumění. Je to nekonečný proces. Neexistuje objektivní poznání textu, člověka, společnosti.

Kvalitativní výzkum

- Historie kvalitativního výzkumu:
- Hermeneutici po Gadamerovi:
- **Jean Grondin, Paul Costello, Henry Gergen**
- **Kritika hermeneutiky:**
- **Bertrand Russell** (který se ovšem na velmi podobnou pozici později dostává)
- **Hans Albert** (popperovský kritický racionalismus) – antiscientistické teorie rozumění vede k nesmyslnému „separatismu duchovních věd“.

Kvalitativní výzkum

- Historie kvalitativního výzkumu:
- V sociologii vždy vedle pozitivistického (kvantitativního) přístupu existoval i kvalitativní. Dokonce lze říci, že u velkých sociologů převažoval.
- **Durkheim, Mannheim, Pareto, Sorel**
- **Konopásek:** poctivý kvantitativní vždy rozumí tomu, co mu z kvalitativního chybí a poctivý kvalitativní používá k určení svých podmnožin kvantitativní hledisko (Power Game).

Kvalitativní výzkum

- Historie kvalitativního výzkumu:
- Sociologické školy postavené na významu kvalitativního výzkumu:
- **Fenomenologická sociologie (Schutz)** – svět moderní přírodovědy x přirozený svět. Fenomén a práce s fenomény. Eidetická redukce. Fenomenologické otázky.
- **Pragmatismus a jeho „odnože“** – chicagská škola (tři „generace CH. školy – symbolický interakcionismus, (TTK), etno-přístupy

Kvalitativní výzkum

- Historie kvalitativního výzkumu:
- Pragmatismus a jeho „odnože“ – **etnometodologický přístup** – zkoumání každodennosti z pozice E.T. - - - hledáme nějaký vzorec za každodenním chováním, ale tento vzorec si nepřinášíme, ale dospíváme k němu pozorováním s úctou k jevu. Vše je výrazem určitého vzorce.
- Kritická teorie (Frankfurtská škola)
- Konstruktivismus (postmoderní přístupy)

Kvalitativní výzkum

- Současný kvalitativní výzkum
- Existují přinejmenším 3 metodické přístupy
- Tzv. „Grounded theory“ (zakotvená teorie) – B. G. Glaser (u nás J. Činčera) – základem kvalitativního výzkumu je specifický induktivismus - - - u kvalitativního výzkumu je třeba rešeršovat a studovat odbornou literaturu až v dokončovací fázi výzkumu, aby nás předem přijaté kategorie či teorie „netlačily“ data do předem vytvořených schémat.

Kvalitativní výzkum

- **Současný kvalitativní výzkum**
- **„Grounded theory“** – cílem tedy není naplnit posloupnost:
  - 1. výzkumný plán, 2. vymezení problému, 3. určení otázek jejichž zodpovězení nám odpovídá na problém, 4. nalezení odpovědí na otázky
- **ALE**
- 1. vstup do zkoumané oblasti, 2. problém a výzkumné otázky se vynořují tímto vstupem, 3. hledání odpovědi na vynořené otázky, 4. konfrontace s odbornou literaturou, 5. souboj mezi 2. a 4., 6. výsledek výzkumu

Kvalitativní výzkum

Současný kvalitativní výzkum

„**Grounded theory**“ – podle GT je cílem kvalitativního výzkumu navrhovat (prostřednictvím sběru dat v terénu a indukce) nové teorie. Je to velmi sofistikovaná a dobře argumentovaná strategie kvalitativního výzkumu ovšem ne každý výzkum musí být zaměřen na tvorbu nových teorií. Nicméně dobře odkazuje na to, že kvalitativní výzkum směřuje k odhalování, rozumění (pochopení vztahu) spíše než k nějaké falzifikaci či verifikaci již existujících teorií!

Kvalitativní výzkum

Současný kvalitativní výzkum

„**Konstruktivismus**“ – velmi široký pojem v kvalitativním výzkumu - neexistuje „objektivní“ fakt, ani objektivní realita – výzkum odhaluje „univerza“ zkoumaných subjektů, ale jejich analýzou se nedostává k objektivním skutečnostem, ale pouze k reflexi univerza vlastního i jejich. Kvalitativní výzkum je dobře pochopený výzkum kvantitativní. (radikální verze konstruktivismu).

Kvalitativní výzkum

Současný kvalitativní výzkum

„klasický kvalitativní výzkum“ – velmi dobře přiblížený např. u Hendla, ale také u Dismana (u něj snad hlouběji)

- Kvalitativní výzkum je takový u nějž se výsledků nedosahuje pomocí statistických metod. (ne úplně šťastná definice)
- Kvalitativní výzkum je takový, u nějž se snažíme o holistický obraz, výzkum v přirozených podmínkách, jedinečnost v šíři a hloubce poznání.

Charakteristika kvalitativního výzkumu

- Předmět výzkumu se snažíme zkoumat v přirozeném (nikoliv uměle navozeném) kontextu. (Existují výjimky – co to znamená)
- Hranice zkoumaného problému či otázky není nikdy pevná – při samotném výzkumu se mění.
- Focus výzkumu se soustředí na člověka (či skupinu lidí) či prostředí, ve kterém se člověk a lidé pohybují (existují výjimky).

Charakteristika kvalitativního výzkumu

- Počítáme s něčím novým, co se objeví až v průběhu výzkumu. Nezavíráme se změně vzorku, výzkumné otázky či dokonce metodologie výzkumu.
- Důsledně se snažíme popisovat výzkumné postupy. (Např. terénní deník.)
- Výzkum mění jak zkoumaného, tak výzkumníka a reflektujeme jak.

Typologie výzkumných postupů – typy kvalitativního výzkumu

- **Případová studie (case study)**
- Případem se míní člověk, rodina, podnik, množina lidí nějakým způsobem určená.
- Případová studie umožňuje studium komplexní, ale s omezeným přesahem.
- Výhody a nevýhody případové studie:
  - +
  - -

Typologie výzkumných postupů – typy kvalitativního výzkumu

- **Případová studie (case study)**
- Kde získáváme informace k případové studii:
  - Člověk – deník, korespondence, autobiografie, rozhovor, policejní záznamy
  - Organizace – výroční zprávy, zápisy centra, zápisy rady, dokumenty z jejího vývoje
  - Obecně: rozhovory, focus groups, pozorování

Typologie výzkumných postupů – typy kvalitativního výzkumu

■ Analýza dokumentů

- Dokument může být cokoliv – napsaný text, obraz (nebo kresba), nahraný rozhovor, video, umělecký výtvar.
- Analýza dokumentu je snaha objasňovat a interpretovat jedinečný výtvar autora.
- Může to být: analýza obrazu terapeutického sezení, analýza motivů autora povídky atd.

Typologie výzkumných postupů – typy kvalitativního výzkumu

■ Terénní výzkum

- Zkoumání fenoménu nebo lidí v prostředí, ve kterém pracují, studují nebo žijí.
- Metodické problémy: přístupnost prostředí, vztah – výzkumník prostředí, znalost terénu – je to výhoda či nevýhoda?
- Etická dimenze terénního výzkumu.

Typologie výzkumných postupů – typy kvalitativního výzkumu

■ Kvalitativní experiment

- Zásah do dění nebo do předmětu, který je do té doby v přirozeném prostředí (nebo se tak alespoň cítí) – sledování /zaznamenání/ vlivu zásahu – zaznamenání vlivu zásahu – následná analýza.
- Např. výzkum agrese nebo výzkum interakce při nenadálé komunikaci (figurant)
- Simulace extrémních situací (cesta na Mars)

Metody kvalitativního výzkumu

- **1. Zúčastněné pozorování**
- **A. Skryté zúčastněné pozorování**
- - výzkumník je v přirozeném prostředí
- - účastníci nevědí o účelu pozorování
- - výzkum (zařazení do komunikačního modu)
- (pozor – vždy to má etickou dimenzi – „objekt“ má právo na to vědět)

Metody kvalitativního výzkumu

- **1. Zúčastněné pozorování**
- **B. Otevřené zúčastněné pozorování**
- Výzkumník je v terénu, přičemž zkoumaní vědí, že je pozoruje, často též za jakým účelem.
- Plus – účastníci jsou motivováni cílem (mohou být)
- Mínus – vědomí toho že, a toho co může ovlivňovat jejich chování (minimalizace rizik)

Metody kvalitativního výzkumu

■ 2. Rozhovor

- A. Nestrukturovaný nebo polostrukturovaný (strukturovaný též, ale spíše vyjímka)
- jedná se o narativní rozhovor (narrative room) – je to snaha získat příběh: Kdy „to“ začalo? Co se stalo pak? Co cítil Váš syn? atd.

Metody kvalitativního výzkumu

■ 2. Rozhovor

- **B. Skupinový rozhovor** – obvykle více než 3 osoby v rozhovoru (může být i simulační) – viz psychologické metody. Důležitá je skupinová dynamika a interakce.
- **C. Focus group rozhovor** – výzkumník určuje zaměření diskuse, její „ohnisko“ – téma. Aktivně vstupuje do diskuse a řídí ji. I zde je zásadní skupinová interakce.

Metody zpracování dat v kvalitativním výzkumu

- *1. Jak uchováváme kvalitativní data?*
- **Audiozáznam a videozáznam**
- **Záznamový arch (rozhovor, pozorování, terénní poznámky)**
- *2. Jak připravujeme data pro analýzu*
- **Data převádíme do textové nebo datové podoby (smíšený výzkum)**

Metody zpracování dat v kvalitativním výzkumu

- *Redukce prvního řádu* – (vynechání nepodstatného – slovní vata, výrazy narušující plynulost atd.)
- *Barvení textu* – kódování – práce s časovou osou atd.
- *Kódování* – prvotní data převádíme do významových jednotek – těmto jednotkám přiřazujeme názvy.

Metody zpracování dat v kvalitativním výzkumu

Práce s časovou osou (osami)

- Z textu vybíráme všechny údaje, které identifikují určité časové jednotky nebo důležité události.
- Sestavujeme jednu časovou osu, do které tyto informace zanášíme.

Metody zpracování dat v kvalitativním výzkumu

- **Metoda vytváření trsů:** uspořádání dat (výroků) do skupin na základě jejich podobnosti (překryvu), např. tematický překryv, časový překryv, prostorový překryv.
- **Metoda zachycení vzorců:** vyhledávání a zaznamenávání v datech se opakujících vzorců, témat, struktur.

Metody zpracování dat v kvalitativním výzkumu

- **Metoda kontrastů a srovnávání:** odlišení např. dvou identifikovaných kategorií, nalezení rozdílů (přesto, že mají zároveň mnoho společného).
- *Porovnání případových studií pravidelných uživatelů konopných drog. Srovnání dvou skupin: 1. uživatelé, jimž užívání nepřináší zásadnější komplikace, 2. uživatelé, u kterých došlo k rozvoji dalších forem rizikového chování.*

Metody zpracování dat v kvalitativním výzkumu

- **Metafora – převod dat do metafor – velmi časté v kvalitativním výzkumu – redukce a zobecnění ve formě nového rozumění – např. outsider, nový fundamentalismus, atd.**

Metody zpracování dat v kvalitativním výzkumu

- **Metoda faktorování:** odhalení faktorů, které nejsou přímo pozorovatelné, mají implicitní charakter, ale ovlivňují určitý jev, situaci apod.
- *Příklad: hledání faktorů, podílejících se na úspěšnosti ambulantní psychoterapie dlouhodobých uživatelů konopných drog.*

Základy teorie vědy

- **Narativní rekonstrukce:** na základě analýzy kvalitativních dat se pokoušíme rekonstruovat určitý jev v procesu jeho vývoje.
- ***Příklad:*** biografická rekonstrukce životního příběhu (např. delikventa, sociálního pracovníka).